

Мирко М. Далмација

Очи боје неба

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Милутин Ж. Павлов

Мирко М. Далмација

Очи боје неба

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Дуготрајно робовање и рђава управа могу толико збунити и унаказити схватања једног народа да здрав разум и прав суд у њему отанчају и ослабе, да се потпуно извитопере. Такав поремећен народ не може више да разликује не само добро од зла у свету и око себе него ни своју сопствену корист од очигледне штете.

Иво Андрић

I

Зидни сат у Далиборовој радној соби откуцавао је поноћ. Одложио је књигу с чијим је ликовима путовао светом и њиховим животима. Оставио ју је надохват руке. Ако му сан не буде хтео на очи. Ових година, на размеђу два миленијума, заокупљају га суровије мисли. Био је уверења да ће му књиге, што о доброти зборе, помоћи да сачува мир. Пре свега онај у њему. Онај други, што многе земље и народе чини срећним, још увек је далеко од њега. И од његове сурове земље.

Поноћ је већ напуштала спаваћу собу. Неприметно се измигољила из буцака и полазила на неке далеке меридијане. С мислима, само њему знаним, крчио је беспућа времена на путу до жељеног сна. Мало је ко могао да претпостави да је шармер каквог су створили отац и мајка му, комедијаш радо виђен у сваком друштву, мало по мало, тако дубоко загазио у несретну збиљу. Деценијама плута пучином не примећујући да вода има своје обале и да је, изнад муља на дну, горе високо, бистрик. Обала је била далеко, муљ је осећао под ногама. До колена.

Хвала богу лепо је спавао. Било му је по вољи и све остало што сан носи собом. Ако је јава већ сурова нека бар сан буде лековит. Кад је месец већ завршавао своју путању ведрином неба спуштајући се изнад суседне вишеспратнице на булевару велеграда прве нијансе свитања бојиле су прозорска окна светлијим тоновима.

Пробудио се и онако бунован продужио узаним простором – ходником оивиченим с два зида и неколико врата што воде у друге одаје његовог пространог стана. Овако издужене и било чиме ограђене просторе у свим војскама света називају коридорима. Истим именом и Далибор је називао овај део свог пребивалишта. Кроз трећа врата десно ушао је у предсобље. Прва врата лево одвела су га у мању просторију у којој су по важности поређани када, машина за веш, умиваоник и други уређаји. Овакве просторије називају се разним именима. Неки кажу да је то чвор. Санитарни. Често је, шалећи се, убеђивао комшију да никако није могао да поистовети функцију чвора и ове просторије.

У сваком случају Далибора је пробудила потреба да посети – чвор.

Комедијаша нису могла да изневере сећања на године дечаштва.

Тамо где се родио, а то је било пре више од седам деценија, из истих разлога морао је да пређе пространо селско двориште да би од куће стигао иза камаре сламе. И то само преко дана. Ноћу није смео. Једино је ишао кад би бог укључио једину сијалицу која је висила на небу. Поред пола света она је осветљавала и његову авлију. Кад се навуку облаци, па се сијалица не види, а ноћ не може бити смркнутија но што јесте, и не види се прст пред носом, „оно” је обављао испред куће. С прага. И све тако док његова бака није то приметила па је свом љубимцу свако вече остављала неку стару канту поред кревета.

Било му је веома жао што се пробудио. Да је дочекао оно чему се надао у сну, не би му никаква „потреба” падала на ум и гонила га пут чвора. Санитарног! Некако га је било и срамота да се вајка. Ако би икоме то испричао могао би само свом осведоченом пријатељу. Да себи да

одушка, да речима буде пространо, а души мило што га бар леви снови походе.

– Ноћас сам страсно љубио једну млађу жену, богами и она мене – причао је гледајући преда се као ђак првак кад стоји испред учитељице збуњен тремом која му не дозвољава да исприча и оно што зна.

– Хајде, болан, што се снебиваш, па то је баш лепо.

– Лепо јесте, али није за моје године. Већ сам зако-
рачио у осму деценију, човече. Не приличи.

– Па у сну си, ваљда, био много млађи.

– Јесам. Зато ми је и криво што сам морао да се пробудим. Ма, није ми требало ни десетак секунди, па да...
Кад сам се враћао у кревет, да си могао само да видиш како сам журио...

– Надајући се да ћеш је наћи у кревету.

– Како знаш?

– Па то се и мени дешава, матори.

Далибору се ипак није посрећило. Изостао је наставак серијала са срећним крајем. Анабела је спавала леђима окренута Сунцу што се прикрадало кроз прозор да јој шапне да отвори очи и погледа дан. Стари Далибор већ се налазио у кухињи припремајући јутарњу кафу за њих двоје.

Причали су потом, уз кафу, о намерама да се преселе у Дом за старе особе. Све теже могу сами да се послуже. Забораве да искључе ринглу на шпорету. Деси им се да оставе отворена врата на улазу у стан мислећи да су врата чвора, па кад виде да нису, отварају она на супротној страни предсобља. Кад изађу из чвора, приметите отворена улазна врата па се питају ко им је то био у стану.

– Морамо бити само мало пажљивији па ће све бити боље. Не дешава се то често. – Тешили су се међусобно.

Јутарњу мрзовољу додатно му је појачавала несносна галама серијала омраза и сочних псовки са малог екрана у дневној соби. Трећа врата лево на излазу из коридора на путу ка кухињи.

Уместо јутарње умилне музике и оптимистичних вести о појефтићењу хлеба и повећању пензија Телевизија „Пинк” приказивала је антологијски избор наших простаклука, сочних псовки, разних облика и домета плувања, псовања мајки, и живих и мртвих, величања и псовања усташа и четника. Био је то, чуо је после неколико дана, риалити-шоу. Такве емисије имају за циљ да забаве народ. А ко зна, можда и није заслужио бољу забаву.

Притиснуо је дугме на даљинском апарату и почистио муљ из стана. Отворио је, затим, прозоре. Надао се свежем ваздуху. Али га није било пуно у Србији.

Могао је Далибор да сања разне снове али његова јавна је ипак стварност која траје, у различитим облицима. Сурова и сирова. Премерава пређени пут. Врате му се сећања. Цео век смењивале су се етапе добра и зла. Године успона, изградње земље и човека, спокоја и оптимизма, да би се крај века препознавао као најтрагичније и најпозорније раздобље. Најсрамније у његовој земљи двадецетог века.

Вратили су се Далибор и Анабела, за тренутак, само неколико година назад. До њих је стигла вест из Босне о страдању стричевих унука. Један је тамо отишао по позиву, другог су одвели на силу. Далибор се тада запитао није ли неко од његових сродника, који су од рођења остали тамо у Босни, био умешан у овај злочин. Боже сачувај, шта је с овим народом. И сам је предзадње године века, да би измакао бомбама којима је свет засипао његову Србију, док је седео у аутомобилу, бежећи из пакла, пролазио поред новосадске рафинерије у тренутку кад је

постројењима букнуо пламен изазван експлозијом далекометне ракете – човековог изума.

– Прошао сам толике ратове, у некима био, промаши ме ова за длаку – причао је Анабели.

После свега што је изгубила, заслугом бесмисла, Далиборова и Анабелина домовина није више кадра да међу људе врати лепоту живљења.

Кроз отворен прозор кухиње посматрали су вишеспратницу на главном булевару. Реч је о највишој згради у његовом видокругу. А он је био ограничен Фрушком гором с једне стране, с друге далеким периферијама града европске архитектуре и културе, са Дунавом препуним воде придошле после учесталих киша над Европом и под небом изнад града. Док живе та зграда будиће у њима најлепша сећања.

– Тамо где сам се родио – о својим видокрузима у животу Далибор је причао испуњен неспутаном љубављу према природи – видик су ми омеђавали багремови и врбе око дворишта родне куће, воћњак и улични дрвореди на супротној страни. Тек на њиве кад одем тамо ми једна веома далека нит, што небо и земљу спаја, затвара видик. А она је толико далеко да се до ње никако не може доћи па макар сто живота имао и толико година покушавао да је прекорачим. На том пространству свега је препуно што је срцу мило и души пожељно. Од сунцокрета што се Сунцу умиљава од сванућа до сутона, преко мора узрелих жита што га смирује бонаца, до дуге што небо краси бојама после топлих летњих киша, све заједно с мојим селом у залеђу што му багремови и врбе хладе чело куће кад се оморине узјогуне.

Златно доба његове домовине!

Далибор је био подстанар за време студија код неких добрих људи на периферији престонице. Имао је собу с

једним прозором окренутим неком високом преградном зиду што је чувао комшијско двориште од знатижељних погледа. Млади студент то никако није могао да разуме па му је кућа преко пута више личила на затвор опасан бедемом. Није му то личило на дом пребивања људи којима је видокруг требало да буде инспирација живљења и простор сусретања. Чим је ујутру отворио прозор, ноћу није смео јер је периферијом пролазила свакојака светина, његов поглед би досезао само неколико метара и одбијао се тог часа од зида израђаваног времешношћу и небригом. Издржао је годину дана. Кад су родитељи његови чули причу о соби што на ћелију апсане личи, јефтиноћа подстанарства више им није ништа значила у опредељењу да им син има удобнији смештај окренут пространству и људима макар и по цену одрицања нашта су били спремни.

Далибор и Анабела свим својим бићем били су у дослуху са природом. Пространство њихове душе било је равно ономе у природи. Њихови погледи обухватили су и дужине, и ширине, ма куда се кретали. Сретну ли се са нескладом у овом смислу, личили су на људе којима је неко невидљиво везао и ноге и руке. Не само да нису могли да комуницирају са окружењем, него ни међусобно. Хармоничност у самом човеку и она друга што трепери попут енергије међу људима, осведочили су се небројено пута, била је довољно удаљена од сваке врсте деструктивног делања које им је израђавало душу и домовину.

Тешко су преболели године, а доста их је било, када је скученост погледа удружена с бездушносту обезвређивала и човека и народ.

Далибор се ненадано срео с њом на булевару. Држао је у руци диплому о завршеном факултету. Били су окре-

нути највећој вишеспратници у којој је и сама рођена и одрасла. Поглед им је дуго остао прикован за угаони део равног крова зграде и кутак оивичен високим бетонским зидом и кућиштем лифта што је доминирало врхом небодера загледаним у звезде.

– Неће ти бити неизводљиво. Чим први сутон почне да покрива кровове града, дођи. Бићу горе иза кућице лифта. Погледај диплому. Да прославимо, мила моја – није морао много да је убеђује.

Љубав из средњошколских клупа није заборављена. Студирали су одвојено у два града, не тако много удаљена. Састајали су се у граду њеног рођења и одрастања, у који се доселио после основне школе, па се ватрица, потпаљена у средњој школи, разгоревала у пламен.

Два спрата ниже искрала се из свог стана рекавши мајци да ће се брзо вратити. Имала је очи боје неба и омамљујућу ведрину душе. Љубав им је сликана азурним бојама до усхићења које се отимало разуму. Кутак на равном крову зграде био је њихов Олимп. Месец се предавао облаку паперјасто лаком што га је носио неким далеким морима остављајући небо звездама што су се родиле над градом.

У заносу њихове среће засадили су два бора на малом травнатом простору поред зграде и ниско жбунасто растиње у огромним дрвеним сандуцима пуним земље. После доручка дуго је стајао крај отвореног прозора загледан у зеленило и бетон, нежност и снагу једног времена у коме су умели да се воле човек и жена. Било је то време у коме није постојала сила тако моћна да распрши снове.

Није се дао заварати, али није се могао ни одупрети. Био је чврстог уверења да ће приспели урагани крајем минулог века потамнити небо над његовом земљом.

Својом суровошћу избезумиће људе, човека рашчовечити, а његове видике прекрити коровом и непроходима. Питаће се попут Мишела Монтења, моралисте епохе ренесансе, изразитог скептика, зашто је људски разум немоћан у тражењу истине и правде. И у Далибору појавио се тај исти скептик који га је стално запиткивао какво је то чудовиште та капља човековог семена што проклија у жени, процветава у колевци, па израсте, напоскон, човек или монструм. Никада краја игри добра и зла као и непроходима до излаза из лавиринта живота. Свађајући се са скепсом у себи говорио је и гласно и јасно да нема лавиринта без излаза ни непрохода без видика с осунчаним крајолицима. А упркос томе њему се чини да се више нико за руке не држи у његовој посивелој земљи. Булеваром његовог града мук корача. Годинама су монструми ватром омраза пржили светиње. Са матице живота, из прикрајка снова била је обала недогледна, а бродови среће, тако се чинило, као да никада више неће пристизати у луке његових свитања и снова. Чудовишта су се церкала у лице крају века крхком попут препелице.

II

Анабела је једне ране јесени, тек што је пристигло Михољско лето, прошла поред Далибора у колони којом је одлазила у неповрат. Било је то само коју годину пре свитања слободе и пораза фашизма. Није могла да сакрије бисере што су на росу личили и мешали се с бојом неба у њеним очима остављајући траг у одласку. Прилазила је камиону који је био покривен старом и поцепаном церадом у пратњи војника у омрзнутим униформама, незвано пристиглих у град слободе и културе што га Фрушка наткриљује надом.

Кроз отвор поцепане цераде, колико је могла само њен длан да провуче, махнула је Далибору. На покретима њених усана прочитао је да не зна куда ће и докле...

Призор на отвору цераде остао је крајолик Далиборових видокруга који ће ишчилити из његовог живота оног тренутка кад се и сам пресели међу облаке.

На благом узвишењу, можда километар удаљеном од сеоцета у подножју олистале Горе, што се огледала у водама Дунава, стрељачки строј је већ био постављен. Само десетак минута касније Анабела ће сазнати разлоге због којих је команда човека у униформи, обојеној бојама фашизма, остала с унутрашње стране његових зуба. Томе је претходио само шапат војника који је направио тек двадесетак корака од узвишења на коме је стајао официр с ордењем зла, до оног с нижим чином што је командама изрицао – смрт.

Осуђени на смрт враћени су у живот. Реч је само о једном варљивом тренутку колико траје ноћ и за колико се продужава агонија невиних људи чија је припадност неком другом народу једини разлог да им се ускрати право на живот.

– Немој да мислиш да те нисам послао на небо само зато што си ме очарала. Спасио сам звезде твог присуства јер би престале да трепере задивљене твојим очима боје неба. А оне су живе само док трепте у свемиру. Убила би их љубомора јер су уверења да нико не може имати толико лепоте и светлости као оне. Ни небу не би било мило због тога. Таква боја припада само њему. И крви једног наднарода. Кад постанемо господари света ми ћемо женама одређивати боју очију с једним циљем – да због њих не полуде људи. О томе ће лично одлучивати Фирер...

Свршени студент германистике добро је разумела значење сваке тачке и зареза, акцента посебно, а понајвише цинизам који му је урођен и због којег носи бар једно одликовање из збирке на његовим реверима. Анабела је свој просек студија украсила десетком. Била је и остала Богу и себи захвална што је остала прибрана а добро је разумела поруке сваке речи које су одзвањале стравичним наговештајима зла коме се надала.

Само тренутак касније потчињени је, пратећи Анабелу до коначишта, причао о коректности свога старешине који није желео да се она посебно повлачи из строја и ослобађа због осталих према којима и у оваквим ситуацијама треба имати коректан став.

Смак морала. Најезда монструма...

Није се вратила међу осуђене чија ће прва наредна свитања у трену помрачити плотуни. Преноћила је у другој хали из које су је буквално извукли и одвезли ка

висовима Фрушке у цик зоре и уз одјеке плотуна с подножја окрвављене Горе...

Иза ње су остали висови, борове и храстове шуме занемеле одласком птица далеко међу људе. Године су пролазиле у ишчекивању да се врате.

Док је воз окренут Западу клизио ка свом одредишту, Анабела је у њему, загледана кроз решетке прозора у пределе што јој видик само привидно разиграва, личила на једну од оних птица која је њену Фрушку оставила у сузама. Разлика је само у томе што су оне у јатима кренуле у свет слободе, ако их негде с неба неке друге птице, што их гвозденим зову, не заспу рафалима. Анабелина слобода је далеко, у домету је плаветнила у њеним очима, али је истовремено и несавладиво далека. Птица је у кавезу руком суровости ту остављена зарад задовољства робовласника кога се не дотиче вековна патња ропкиње.

Слутила је Анабела да ће изаћи из свог покретног кавеза на једном од наредних стајалишта композиције зла. Имаће и она свог робовласника, из дубине подсвести обузимала ју је мисао. Склапала је руке молећи се свевишњем да јој сачува присебност. Приближавала се Дрездену и препознавала пределе које је походила с друштвом студената германистике. Прекривени су патином времена и зла и тмастим облацима суморног дана коме се прикрадао сутон. Ни у трену, ни у најмањем детаљу, нису то били предели оних видика Далиборове и Анабелине љубави који су испредали бајке о њима и кад су се волели под плаветним сводом што их је чинио срећним.

Докле ће овако да клопара воз, чудовиште оковано решеткама, кроз пределе њеног младалачког заноса. Тада је маштала да ће њено познавање светских језика бити њена широко отворена врата кроз која ће одлазити у сваки кутак планете дочекана добродошлицом.

Свесна сопствене обдарености да своју вештину живљења уме максимално да искористи, а живот јој је поново дат, ма ко га дао и без обзира којим поводима, она ће увек бранити своје тело, чувати образ с мишљу на породицу, која је тај предео тела, на који се и пољупци ослањају, називала светињом. Понајвише се узда у мисао на човека који ју је испратио до камиона с подераном церадом грлећи га погледима у одласку похабаним путем. Била је у дубоком уверењу да јој се тај ослонац никада неће измакнути.

Недуго након одмазде коју су окупатори спроводили над становништвом земље, која се није мирила са злоделима непозваних, у намери да људима одузму право на слободу, па чак и на живот, Далибор је сазнао за место на подножју Фрушке одакле се, причало се, крв сливала у Дунав. Некако у исто време, можда га је сећање мало варало, када су младост његовог града одвозили у неповрате, кријући се у предграђима своје ране младости, избегумљивали су га плотуни с оне стране Дунава. Једва чујни, ношени неком измаглицом која се ваљала одозго с врхова притискајући и кровове града и људе заокупљене бригама потонуле у мучнину која их је гушила.

Доста му је било скривања. Све га је више обузимало осећање некорисности. Сетио се једног сусрета илегалца у неком неугледном подруму, у коме су, причао је много година касније, пројектовали будућност сретнију од сваког раздобља у путовањима његовог народа кроз живот и свет. Е, на том састанку, Анабела је готово шапатом, извлачећи се из подрума, рекла како јој се чини све ово некако јалово. Баш је тако дефинисала своја осећања. Слабо се примећује резултат, споро долази. Да су јој у рукама неке моћне несаломиве мотке па да град очисти од гамади...

Све је учинио да дође у везу с Марком.

– Знаш, друже мој, да сам се понудио мојима из подрума да ти ја лично донесем ово... Рекли су ми да не отварам и да ти само предам коверат... Нисам заинтересован за то шта у њему пише, али јесам за нешто друго...

– Знаш, – рече му цимер са студија.

– Како знаш?

– Рекла ми једна птица...

– Паметна птица. Мора да ме је прочитала као буквар, а и да добро зна шта осећам. Веруј тој птици и направи ми пролаз да одем...

Само два дана касније рекао му је име човека коме треба да се јави. Била је Анабела у праву. Треба узети у руке неку мотку. Ма каква била. Одвајкада је служила да се непристојни упристоје.

– Не брини, мајко. Тамо где идем, знам сигурно, налази се и мој отац, Миодраг.

Кад је сутон, захваљујући већ и облацима, постао мрак над градом, реком и оближњом Гором, Далибор се већ неком стазом пењао успонима – ка слободи.

Да се већ сутрадан, у сами освит, није срео с оцем, никада не би сазнао како је отац најзад обукао униформу на коју је био поносан, за разлику од оне коју је носио неколико месеци раније.

– Нисам ја, сине, провео међу њима тако много времена. Тек толико да ми је за то време нарасла она брадурина. Кад је зло почело нисам ни знао коме да се приклоним. Зло у домовини, а неколико војски једног те истог народа, који треба да се одбрани од зла, сатире се међусобно. Кап је превршила чашу кад су ме одабрали у групе по троје људи који су добили задатак да не излазе из села док га не очисте од сељана. Ножеви су вам најбољи алат.

Не прави се бука, а ноћ је, народ спава – говорили су нам пре поласка у пакао. Црна моћ... црне тројке...

Те исте ноћи Миодраг је само мало застао и спустио се низ једну оштру стрмину добро познавајући крај којим су се кретали. Небројено пута пре пуно година прикрадао се стазама побрђа у ране сутоне чекајући Светлану да дође у његов виноград.

– Кад сам се пре годину дана, вештом режијом, видео са Светланом на једном одредишту, испричао сам твојој мајци ову епизоду како сам из једног тима побегао у други. Било јој је мило...

– Кад сам полазио отишао сам кући да се поздравим с њом. Рекао сам јој да ћу и тебе, можда, срести у овим крајевима. А, она мени вели – па, зар обојица, дете моје...

– Нека си дошао. Чувај се колико год можеш. Чим сам се оног сутона стрмекнуо низ падину, срећом сва је била од земље, траве и неког ниског растиња, отишао сам Светланиним познаницима, са којима смо се међусобно често посећивали, да ми обрију оно зло с лица. Мени је важно, сине мој, да нисам окрвавио руке и пљун’о на себе. И због мене, моје Светлане и вас двојице дерана. Е, не бих баш волео да онај мали гимназијалац напусти школу и остави матер саму... Душан је душа од детета.

Није се Далибор само осећао некорисним. Није могао да преболи Анабелин одлазак незнано куд. Остао је у дубоком убеђењу да више није међу живима. Примичало се време покрету, после доручка, успео је да у кратким цртама обавести оца, не само о одмаздама које се чине над народом, него и о некој врсти задовољства што је змогао снаге да направи избор.

– Знаш, стари мој, – говорио је оцу спремајући се за полазак на нова одредишта – неизлечиво боле плотуни што гасе животе голоруком народу. Овде рафали звуче